

Πρακτικά Συνεδρίων

(2024)

Ο Ψυχρός Πόλεμος στην τέχνη, την ιστορία και την εκπαίδευση (10 Δεκεμβρίου 2021)

Το Τείχος του Βερολίνου: Διδακτικό σενάριο/εργαστήρι

Παναγιώτης Πυρπυρής

doi: [10.12681/praktika.6876](https://doi.org/10.12681/praktika.6876)

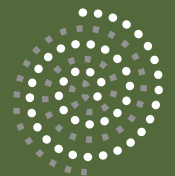
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

Ο Ψυχρός Πόλεμος
στην τέχνη, την ιστορία
και την εκπαίδευση

10 Δεκεμβρίου 2021

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
συνεδρίων

RESEARCH
CENTRE for the
HUMANITIES

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
για τις ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη

Ο Ψυχρός Πόλεμος στην τέχνη, την ιστορία και την εκπαίδευση (10 Δεκεμβρίου 2021)

Επιστημονική επιμέλεια: Αλέξανδρος Τενεκετζής, Άγγελος Παληκίδης

Επιστημονική σύμπραξη: Εργαστήριο Τεχνολογίας, Έρευνας & Εφαρμογών στην Εκπαίδευση,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παναγιώτης Πυρπυρής

Το Τείχος του Βερολίνου: Διδακτικό σενάριο/εργαστήριο

<https://doi.org/10.12681/praktika.6876>

© Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΚΕΑΕ 2024

ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΣΥΝΕΚΔΟΤΗΣ

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης

(<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/praktika>)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Πελαγία Μαρκέτου

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ

✂ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εύη Καλογεροπούλου

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Γιώργος Ρεγκούκος

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Αθηνά Μποζίκα

Επιστημονική Επιτροπή Ψηφιακής Βιβλιοθήκης ΚΕΑΕ

Άντα Διάλλα Καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ιστορίας,
Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Θεόδωρος Αραμπατζής Καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης,

Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ελένη Γούστη-Σταμπόγλη Ιστορικός, Εκδότρια

Καλλιρρόη Λινάρδου Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης του Βυζαντίου και του Δυτικού
Μεσαίωνα, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Μυρτώ Μαλούτα Επίκουρη Καθηγήτρια Ελληνικής Παπυρολογίας,

Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ISBN 978-618-86496-5-1

www.rchumanities.gr

Η διαδικτυακή ημερίδα «Ο Ψυχρός Πόλεμος στην τέχνη, την ιστορία και την εκπαίδευση» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Η μνήμη του Υπαρκτού Σοσιαλισμού στη Γερμανία 30 χρόνια μετά: Η πολιτική εκθέσεων του Γερμανικού Ιστορικού Μουσείου και η διαχείριση των δημόσιων μνημείων της πρώην Ανατολικής Γερμανίας» του Αλέξανδρου Τενεκετζή, που χρηματοδοτήθηκε από το Κέντρο Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (ΚΕΑΕ) για το έτος 2021.

Το συνοδευτικό υλικό του κειμένου βρίσκεται στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Κέντρου Έρευνας για τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες, στη σειρά Πρακτικά Συνεδρίων

Το Τείχος του Βερολίνου: Διδακτικό σενάριο/εργαστήριο

Παναγιώτης Πυρπυρής

Εισαγωγή

Το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία συγκρότησε το 2014 μια ομάδα εκπαιδευτικών για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός πρότζεκτ στο πλαίσιο του ευρύτερου προγράμματός του με τίτλο «Δημοκρατία και εκπαίδευση». Η πρωτοβουλία αυτή, η οποία οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στο καταγεγραμμένο έλλειμμα της ελληνικής σχολικής εκπαίδευσης σε θέματα παγκόσμιας μεταπολεμικής ιστορίας, στόχευε στη διεύρυνση των ιστορικών αφηγήσεων του σχολικού πλαισίου, στο «άνοιγμα» ενός διαύλου για την προσέγγιση όψεων της σύγχρονης ιστορίας, αλλά και του διαλόγου με τις «δημόσιες» ιστορικές αφηγήσεις.

Η ομάδα εργασίας, την οποία συνέθεταν οι σχολικοί σύμβουλοι φιλολόγων Βασιλική Σακκά, Αικατερίνη Μπρεντάνου και Παναγιώτης Πυρπυρής, καθώς και οι εκπαιδευτικοί Ζέτα Παπανδρέου από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και Σταύρος Αράπογλου από τη δευτεροβάθμια, ανέλαβε να ετοιμάσει φακέλους για την προσέγγιση μιας σειράς γεγονότων που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, ακολουθώντας τις προδιαγραφές του Ιδρύματος της Βουλής. Η επιλογή των επιμέρους θεμάτων έγινε με βάση την ιστορική σημασία και τη σημαντικότητά τους. Εκπονήθηκαν και παραδόθηκαν προς αξιολόγηση και αξιοποίηση τα εξής διδακτικά σενάρια/εργαστήρια:

1. Εισαγωγή στον μεταπολεμικό κόσμο: ο Ψυχρός Πόλεμος.
2. Το Τείχος του Βερολίνου.
3. Ο πόλεμος της Κορέας.
4. Η κρίση των πυραύλων.
5. Παραδείγματα συλλογικών κινητοποιήσεων της δεκαετίας του '60:
 - α) το αντιπολεμικό κίνημα στις ΗΠΑ με αιχμή του δόρατος τον πόλεμο στο Βιετνάμ·
 - β) η Άνοιξη της Πράγας·
 - γ) ο Γαλλικός Μάης του '68·
 - δ) το αμερικανικό κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα των μαύρων·
 - ε) ο αγώνας κατά του απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική.

6. Η ριζοσπαστικοποίηση της Λατινικής Αμερικής.
7. Το κυπριακό πρόβλημα.
8. Ο γαλλο-αλγερινός πόλεμος και η ανεξάρτητη Αλγερία.
9. Η αραβο-ισραηλινή σύγκρουση.

Τα παραπάνω εκπαιδευτικά σενάρια/εργαστήρια:

1. Σχεδιάστηκαν για μαθητές και μαθήτριες της τρίτης γυμνασίου και της τρίτης τάξης γενικού λυκείου, και συνδέονταν με τα προγράμματα σπουδών όχι μόνο της ιστορίας αλλά και άλλων μαθημάτων (λόγου χάρη της λογοτεχνίας, της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής κ.λπ.).
2. Μπορούσαν να υλοποιηθούν στην τάξη αυτούσια ή αποσπασματικά, ενώ ταυτόχρονα η ομάδα εργασίας μερίμνησε ώστε ο/η εκπαιδευτικός που θα τα υλοποιούσε να μπορεί να προσαρμόζει το υλικό στις δυνατότητες και στη σύνθεση της τάξης, αλλά και στις ιδιαιτερότητες της κοινωνικής, πολιτισμικής και εθνοτικής προέλευσης των μαθητών και των μαθητριών.
3. Αξιοποιούσαν ποικίλες παιδαγωγικές μεθόδους και τεχνικές, που υπηρετούσαν τις αρχές του εποικοδομισμού κυρίως.
4. Βασίζονταν σε ιστορικές πηγές, πρωτογενείς και δευτερογενείς, πολυτροπικές και πολυπρισματικές.

Ακολουθώντας τις σύγχρονες προσεγγίσεις της διδακτικής της ιστορίας, τα εκπαιδευτικά σενάρια/εργαστήρια –πέρα από τους γνωστικούς στόχους που έθεταν (γνώση και κατανόηση των ιστορικών γεγονότων), οι οποίοι εξαντλούνταν μέσα από ιστορικές έννοιες πρώτου βαθμού/επιπέδου (τι, ποιος, πού, πότε)–, αποσκοπούσαν κυρίως στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης, με την έμφαση που έδιναν σε έννοιες δεύτερου βαθμού/επιπέδου (των ιστορικών μαρτυριών, των αιτιών και των συνεπειών, της σημασίας, της σημαντικότητας, της αλλαγής και της συνέχειας, της ενσυναίσθησης, της ηθικής διάστασης των ερμηνειών του παρελθόντος). Η ιστορική κατανόηση αποτελούσε προϋπόθεση, αλλά και αποτέλεσμα υπό μια έννοια, των κριτικών κι ενσυναισθητικών προσεγγίσεων, ενώ ο ιστορικός γραμματισμός επιδιωκόταν να κατακτηθεί παράλληλα με τον οπτικό και τον μιντιακό γραμματισμό. Δόθηκε επίσης προσοχή ώστε τα σενάρια να εμπεριέχουν το στοιχείο του έμφυλου προσανατολισμού (παρουσία και ρόλος γυναικών), καθώς και της παιδικής ηλικίας.

Καθένα από τα εκπαιδευτικά σενάρια/εργαστήρια συνοδεύεται, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Ιδρύματος της Βουλής, από «φάκελο για τον/την εκπαιδευτικό», ο οποίος περιείχε συνοδευτικό εκπαιδευτικό, υποστηρικτικό υλικό. Συγκεκριμένα, περιλάμβανε:

1. οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό·
2. χρονολόγιο·
3. σχετικούς με το θέμα ιστορικούς όρους και έννοιες·
4. κείμενα προσανατολισμού (περαιτέρω υποστηρικτικό υλικό για την εφαρμογή του προτεινόμενου παιδαγωγικού εργαστηρίου)·
5. βιβλιογραφία και ιστογραφία.

Τέλος, φιλοδοξία του Ιδρύματος της Βουλής –και της συγγραφικής ομάδας– ήταν ο πρόσθετος εμπλουτισμός της ενότητας με ιστορικά γεγονότα που αφορούσαν την ελληνική πραγματικότητα των δεκαετιών του 1950 και του 1960.

Το Τείχος του Βερολίνου

Το εν λόγω εκπαιδευτικό σενάριο/εργαστήρι, διάρκειας δύο συνεχόμενων διδακτικών ωρών, σχεδιάστηκε από τον γράφοντα με τη συνδρομή της Αικατερίνης Μπρεντάνου. Εφαρμόστηκε πιλοτικά κατά το σχολικό έτος το 2016-2017 σε δύο σχολεία της Γ' Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας, σε μία τάξη τρίτης γυμνασίου και σε μία τάξη τρίτης γενικού λυκείου, με την παρουσία εκπροσώπων του Ιδρύματος της Βουλής που ενήργησαν ως κριτικοί φίλοι. Προηγήθηκαν ενημερωτικές συναντήσεις με τους εκπαιδευτικούς των σχολείων, στις οποίες τονίστηκε η σημασία της προϋπάρχουσας γνώσης, ο σημαίνων ρόλος της διαδικαστικής και εννοιολογικής γνώσης, όπως και της κατάκτησης μεταγνωστικών δεξιοτήτων. Η ανταπόκριση των μαθητών και των μαθητριών ήταν, θα τολμούσα να πω, ενθουσιώδης.

Οι στόχοι

Μετά την υλοποίηση του εκπαιδευτικού σεναρίου/εργαστηρίου, αναμένεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

1. Να ανακαλούν τα βασικά γεγονότα που έλαβαν χώρα αμέσως μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου στην ηττημένη Γερμανία –με έμφαση στις συνθήκες κάτω από τις οποίες ορθώθηκε το Τείχος του Βερολίνου– βοηθούμενοι και από ιστορικές πηγές.
2. Να έχουν κατανοήσει την έννοια της αλλαγής σε συνάρτηση με τον πολυαιτιακό χαρακτήρα της.
3. Να έχουν συναισθανθεί τις δυσκολίες που ενίοτε αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι, όταν επιβάλλονται διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε ανθρώπους και λαούς.
4. Να έχουν συνθέσει κείμενα, εργαζόμενοι και εργαζόμενες σε ομάδες, και να έχουν εκφραστεί δημιουργικά αξιοποιώντας μέσα της αισθητικής αγωγής (ζωγραφική, μουσική, θεατρικό παιχνίδι).

Υλικά και μέσα: σχολικός πίνακας, χάρτης της Ευρώπης σε απλή ή διαδραστική μορφή, χαρτόνια και μαρκαδόροι, κορδέλες διαφορετικών χρωμάτων, βιντεοπροβολέας, σύνδεση στο διαδίκτυο (προαιρετικά).

Προϋπάρχουσα γνώση: Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα πρέπει να γνωρίζουν τις συνθήκες που σηματοδότησαν τη λήξη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Η δομή και οι δραστηριότητες του εκπαιδευτικού σεναρίου/εργαστηρίου

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Αφόρμηση και Δραστηριότητα 1 (10 λεπτά)

Θεματική: Οι νικητές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου

Την προβολή αποσπάσματος από το ντοκιμαντέρ *Berlin and Potsdam 1945: Aftermath*,¹ με στόχο την ανάκληση της προϋπάρχουσας γνώσης και την απόκτηση από τους μαθητές και τις μαθήτριες της εποπτείας του χώρου και του χρόνου, ακολουθεί η Δραστηριότητα 1 (5 λεπτά) που αφορά τις πρώτες αντιδράσεις του σοβιετικού και του αμερικανικού στρατού, όταν συναντήθηκαν ως νικητές του πολέμου. Προβάλλονται φωτογραφίες, στις οποίες οι στρατιώτες των δύο στρατών κατά τη συνάντησή τους αλληλοσυγχαίρονταν και αντάλλασσαν ελπιδοφόρα μηνύματα για έναν κόσμο ειρηνικό. Από τους μαθητές και τις μαθήτριες ζητούνται τα εξής: να προσδιορίσουν το είδος των πηγών· να τις τοποθετήσουν στο χωροχρονικό τους πλαίσιο· να διατυπώσουν με συντομία τις απόψεις και τις υποθέσεις που κάνουν αναφορικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες παρήχθησαν οι πηγές και, κυρίως, να τις παρατηρήσουν και να αναφέρουν τα συναισθήματα των νικητών. Ο/η εκπαιδευτικός γράφει τις λέξεις-συναισθήματα στον πίνακα. Οι λέξεις που επαναλαμβάνονται αναγράφονται κάθε φορά που ακούγονται (για παράδειγμα, η λέξη «χαρά» μπορεί να γραφτεί πολλές φορές), όχι μόνο για να τονιστούν, αλλά και για να χρησιμοποιηθούν σε επόμενες δραστηριότητες.

Δραστηριότητα 2 (5 λεπτά)

Θεματική: Μαθητικές ομάδες εργασίας

Για τον χωρισμό των μαθητών σε πέντε ομάδες εργασίας προτείνεται η αξιοποίηση των συναισθημάτων που έχουν ήδη καταγραφεί στον πίνακα ως εξής:

1. εντοπίζονται οι λέξεις που εμφανίζονται τις περισσότερες φορές·

1. Βίντεο 1: «Berlin and Potsdam 1945: Aftermath», επίσκεψη 26 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=AhyifvjSHbU>· κατά προτίμηση είτε από το 00:10 έως το 00:17 είτε από το 24:41 έως το 30:29.

2. οι πέντε λέξεις που εμφανίζονται συχνότερα αποτελούν το όνομα των ομάδων·
3. οι μαθητές καλούνται να επιλέξουν μία από τις πέντε ομάδες-λέξεις με τον/την εκπαιδευτικό να δρα στη φάση αυτή διαμεσολαβητικά/διευκολυντικά, ώστε να σχηματιστούν ομάδες με τον ίδιο αριθμό μαθητών. Με τη δραστηριότητα αυτή τα θετικά συναισθήματα που έχουν καταγραφεί γίνονται περισσότερο αισθητά και η άμβλυση/διάψευσή τους στην πορεία του μαθήματος εντονότερη.

Δραστηριότητα 3 (10 λεπτά)

Θεματική: Η διαίρεση της Γερμανίας

Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται, με τη βοήθεια χαρτών και ενός Φύλλου Εργασίας,² να εντοπίσουν:

1. τις ζώνες κατοχής της κάθε χώρας στη διαμελισμένη Γερμανία·
2. τη θέση του Βερολίνου (στην Ανατολική Γερμανία)·
3. τον χωρισμό του Βερολίνου, δηλαδή της πρωτεύουσας της Γερμανίας, σε Ανατολικό και Δυτικό, καθώς όλοι οι νικητές του πολέμου ήθελαν να ασκούν έλεγχο έστω σε ένα κομμάτι της πόλης.

Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός ζητά από πέντε μαθητές ή μαθήτριες (έναν ή μία από κάθε ομάδα) να σχηματίσουν στο πάτωμα της αίθουσας τον χάρτη της Γερμανίας με κορδέλες διαφορετικών χρωμάτων, παρατηρώντας αυτόν που προβάλλεται στον πίνακα. Στον χάρτη πρέπει να διακρίνονται οι ζώνες κατοχής. Κατόπιν, οι μαθητές και οι μαθήτριες, ανά ομάδα, καλούνται να τοποθετηθούν σε καθεμιά από τις ζώνες (τέσσερις ομάδες στις αντίστοιχες ζώνες της σοβιετικής, της αμερικανικής, της αγγλικής και της γαλλικής κατοχής, και η πέμπτη στη θέση που βρίσκεται το Βερολίνο). Αμέσως μετά, μπορούν να σχηματίσουν τις αντίστοιχες ζώνες μέσα στο Βερολίνο και να μετακινηθούν προς τα εκεί. Καλούνται επίσης να κινηθούν από τη μια πλευρά της πόλης και της χώρας στην άλλη.

Κατά τη διάρκεια αυτής της δεκάλεπτης δραστηριότητας ο/η εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας την προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών και των μαθητριών, ανακαλεί στη μνήμη τους τις διασκέψεις των μελών του αντιφασιστικού συνασπισμού την εποχή που ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος όδευε προς τη λήξη του, στο επίκεντρο των οποίων βρισκόταν τόσο το ζήτημα του καθορισμού των σφαιρών επιρ-

2. Το διδακτικό υλικό του σεναρίου (Φύλλα Εργασίας κ.λπ.) παρατίθεται στο «Παράρτημα».

ροής κάθε δύναμης, όσο και το μέλλον της Γερμανίας. Μπορεί επίσης να εκμαιοείσει από τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι οι νικητές του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου δεν χώρισαν τη Γερμανία σε ζώνες κατοχής επειδή οι στρατοί τους συναντήθηκαν εκεί, ούτε μόνον επειδή τους φόβιζαν, αφενός, η επανασύσταση ενός ισχυρού κράτους από το οποίο είχαν ξεκινήσει οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και, αφετέρου, η επανεμφάνιση του μιλιταρισμού, αλλά τη χώρισαν κυρίως διότι όλοι ήθελαν να έχουν μερίδιο ελέγχου σε αυτήν τη χώρα με τη νευραλγική γεωγραφική θέση στο κέντρο της Ευρώπης και την ισχυρή βιομηχανική παράδοση. Τέλος, ο/η εκπαιδευτικός πληροφορεί τους μαθητές ότι η Σοβιετική Ένωση αποδέχτηκε απρόθυμα το Δυτικό Βερολίνο ως δυτικό θύλακα εντός των γερμανικών εδαφών της.

Δραστηριότητα 4 (15 λεπτά)

Θεματική: Πραγμάτευση μικρών σε έκταση δευτερογενών γραπτών πηγών από τις μαθητικές ομάδες εργασίας. Στόχος είναι η ανάδειξη των αιτιών του «διαμελισμού» της Γερμανίας και του Βερολίνου.

Η πραγμάτευση των Φύλλων Εργασίας αναμένεται να καταδείξει ότι οι αγεφύρωτες ιδεολογικές διαφορές μεταξύ των δυτικών συμμάχων και των Σοβιετικών εκδηλώθηκαν πολύ νωρίς (το 1946 και κυρίως το 1947), όσο και αν το αντιφασιστικό μέτωπο είχε ενώσει τους συμμάχους, ενώ παράλληλα ήρθαν στο προσκήνιο τα αντιτιθέμενα συμφέροντά τους, που συνδέονταν με τον ρόλο και την επιρροή τους στον νέο κόσμο που ανέτελλε. Η ανάδειξη δύο υπερδυνάμεων (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ), ο μεταξύ τους ανταγωνισμός και η αμοιβαία καχυποψία τις οδήγησαν σε μια σειρά ενεργειών η οποία στη Βόρεια Ευρώπη είχε ως επίκεντρο το Βερολίνο. Έτσι, διαμέλισαν την πόλη, χωρίζοντας μαζί με τις περιοχές, τις γειτονιές και τους κατοίκους της. Τα αίτια αυτών των εξελίξεων καταγράφονται στον πίνακα.

Χρήσιμη είναι η δημιουργία εννοιολογικού χάρτη ή διαγράμματος στον πίνακα με λέξεις-κλειδιά που (θα) συνοψίζουν τις βασικές πληροφορίες και τα συμπεράσματα που (θα) προκύπτουν από την υλοποίηση των δραστηριοτήτων με βάση τους ακόλουθους άξονες για το Τείχος του Βερολίνου:

1. Πότε χτίστηκε και γιατί;
2. Ποιες οι επιπτώσεις της ανέγερσής του στη ζωή των κατοίκων της πόλης;
3. Τι συμβόλιζε;
4. Πότε (και γιατί) γκρεμίστηκε;
5. Υπάρχουν σήμερα ανάλογα τείχη;

Τα θετικά συναισθήματα, που είχαν βιώσει οι στρατιώτες των δύο στρατών όταν συναντήθηκαν το 1945, έχουν πια εξανεμιστεί. Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός διαγράφει με ένα Χ τα συναισθήματα που είχε σημειώσει στον πίνακα κατά τη Δραστηριότητα 2 και ζητά από τους μαθητές και τις μαθήτριες να υποθέσουν τα νέα κυρίαρχα συναισθήματα (λόγου χάρη, καχυποψία, φόβος κ.λπ.).

Εφόσον το επιτρέπει ο χρόνος, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να προβάλει αφίσες που αισθητοποιούν την προπαγάνδα των δύο αντίπαλων συνασπισμών ώστε να καταστεί σαφές ότι ο Ψυχρός Πόλεμος έχει λάβει επικίνδυνες διαστάσεις και ότι είναι υπαρκτός ο φόβος της θερμής ρήξης.

Δραστηριότητα 5 (5 λεπτά)

Θεματική: Αισθητοποίηση

Η δραστηριότητα αυτή πραγματοποιείται υπό τους ήχους του τραγουδιού *Berlin-Bataclan '72* των Lou Reed και John Cale.³ Ο διδάσκων ή η διδάσκουσα παρουσιάζει εικόνες του Τείχους του Βερολίνου, σημειώνοντας πως δεν χώρισε απλώς την πόλη. Έγινε το σύμβολο της διχοτόμησης της Γερμανίας, της διαίρεσης της Ευρώπης, της διάκρισης των κομμουνιστών της Ανατολικής Ευρώπης από τους θιασώτες του δυτικού πολιτικού και οικονομικού φιλελευθερισμού.

Η πρώτη διδακτική ώρα μπορεί να κλείσει με την παρουσίαση του βίντεο «Γερμανία: Η κατασκευή του Τείχους του Βερολίνου».⁴

3. Βίντεο 2: Lou Reed, John Cale, Nico (Berlin Underground), «Berlin», επίσκεψη 26 Απριλίου 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=oCOEgnEgApA>.

4. Βίντεο 3: Euronews, «Γερμανία: Η κατασκευή του Τείχους του Βερολίνου», διάρκεια 2 ώρες, 20 λεπτά, επίσκεψη 26 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=99bniMidE1E>.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ**Δραστηριότητα 6 (20 λεπτά)**

Θεματική: Μαρτυρίες

Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα Φύλλο Εργασίας με μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν τη σταδιακή ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου. Οι μαθητές και οι μαθήτριες, αφού συζητήσουν για τη συναισθηματική κατάσταση των αφηγητών, καλούνται να γράψουν μια επιστολή υποδουόμενοι κάποιο πρόσωπο, φιλικό ή συγγενικό του «ήρωα» της πηγής, που βρέθηκε μακριά του μετά την ανέγερση του Τείχους.

Εν συνεχεία, οι ομάδες επιλέγουν έναν εκπρόσωπο, ο οποίος θα καθίσει σε μια από τις πέντε καρέκλες που έχουν τοποθετηθεί στο κέντρο της αίθουσας με τρόπο που να σχηματίζουν μικρό κύκλο. Κάθε εκπρόσωπος θα συστηθεί, θα διαβάσει την επιστολή που έγραψε η ομάδα του και θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις των υπόλοιπων μαθητών σχετικά με τη ζωή και τα συναισθήματά του. Οι εκπρόσωποι των πέντε ομάδων θα παραμείνουν στις νέες τους θέσεις.

Δραστηριότητα 7 (15 λεπτά)

Θεματική: Δρώμενο

Ο/η εκπαιδευτικός πληροφορεί τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι πολλοί προσπάθησαν να φύγουν από το Ανατολικό Βερολίνο. Ελάχιστοι όμως τα κατάφεραν. Παρουσιάζει εικόνες από απόπειρες απόδρασης ή έναν πίνακα με τις ηλικιακές ομάδες και τη χρονολογία θανάτου των ανθρώπων που βρήκαν το θάνατο στο Τείχος του Βερολίνου και τους καλεί να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους.

Στη συνέχεια, δίνει σε κάθε μαθητή ή μαθήτρια που κάθεται στον κύκλο το ποίημα του Κ. Π. Καβάφη «Τα Τείχη» με την οδηγία να το διαβάσει πολλές φορές, στην αρχή από μέσα του και στη συνέχεια επαναλαμβανόμενα και συνεχώς με όλο και μεγαλύτερη ένταση φωνής. Οι υπόλοιποι μαθητές παίρνουν χαρτιά μεγέθους Α4 (ή μεγαλύτερα, αν είναι δυνατόν) και μαρκαδόρους, και δημιουργούν γκράφιτι.

Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία, οι μαθητές και οι μαθήτριες στέκονται κρατώντας τα ζωγραφισμένα χαρτιά τους γύρω από τους καθισμένους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, ενώ οι τελευταίοι διαβάζουν πλέον δυνατά στίχο στίχο το ποίημα του Καβάφη.

Λίγο πριν το τέλος, ο/η εκπαιδευτικός πληροφορεί την τάξη πως στις 9 Νοεμβρίου του 1989, ύστερα από την απόφαση της Ανατολικής Γερμανίας να άρει τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς, πολλοί Ανατολικοβερολινέζοι κατευθύνθηκαν στα σημεία ελέγχου ζητώντας να περάσουν στο Δυτικό Βερολίνο, ενώ Δυτικοβερολινέζοι έσπευσαν να καταστρέψουν το Τείχος.

Οι μαθητές μπορούν να σχίσουν ή να απομακρύνουν τα χαρτιά που κρατούν, καθώς ακούγεται το τραγούδι των Pink Floyd «A Great Day for Freedom».⁵ Εναλλακτικά, μπορεί να προβληθεί απόσπασμα από την ταινία *Goodbye Lenin* και συγκεκριμένα το τετράλεπτο 1:18-1:22.⁶

Το εργαστήριο ολοκληρώνεται με τη *συνολική θεώρηση*. Ο διδάσκων ή η διδάσκουσα, αξιοποιώντας τις εργασίες που έχουν εκπονηθεί από τις ομάδες και το υλικό που έχει παρουσιαστεί, επιχειρεί να ανασυνθέσει το κλίμα της εποχής δίνοντας έμφαση στα αίτια που προκάλεσαν την ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου και στην επίδραση που είχε στους ανθρώπους. Ως μικρή ερευνητική εργασία, δίνει την επισήμανση των ομοιοτήτων ή/και των διαφορών του Τείχους του Βερολίνου με τα «τείχη» που υπάρχουν ακόμη.

Επιλογικά

Στα προγράμματα σπουδών ιστορίας του 2019 (ΦΕΚ 2020/Β/3-6-2019), στην πρώτη τάξη του γενικού λυκείου αφιερωνόταν ένα κεφάλαιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Σε αυτό προβλεπόταν, μεταξύ άλλων, η προσέγγιση του «διχασμένου Βερολίνου» ως μελέτη περίπτωσης για την κατανόηση της ψυχροπολεμικής διαίρεσης. Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνταν να αναζητήσουν οπτικοακουστικό υλικό και πληροφορίες για το Τείχος του Βερολίνου και το Σημείο Ελέγχου Τσάρλι πριν από το 1989 (χάρτες, φωτογραφίες, ταινίες, προφορικές μαρτυρίες) και να παρουσιάσουν δραματοποιημένες αφηγήσεις.

Αυτά τα Προγράμματα Σπουδών ιστορίας έμειναν στο συρτάρι με την αλλαγή της κυβέρνησης ύστερα από τις εθνικές εκλογές του 2019. Την ίδια τύχη είχαν και τα εκπαιδευτικά σενάρια του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, όταν δύο χρόνια νωρίτερα, το 2017, άλλαξε η σύνθεση των υπεύ-

5. Βίντεο 4: Pink Floyd, «A Great Day for Freedom», *The Division Bell*, επίσκεψη 26 Φεβρουαρίου 2018, https://www.youtube.com/watch?v=SHuI_FWCoPU.

6. Βίντεο 5: Wolfgang Becker, *Goodbye Lenin*, ταινία (απόσπασμα), επίσκεψη 26 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=Kehu8QBHCck>.

θωνων για τα εκπαιδευτικά του προγράμματα. Και αυτό, παρόλο που στο μεταξύ είχαν εγκριθεί από την επιστημονική επιτροπή του Ιδρύματος της Βουλής.

Παράρτημα

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 3: Φύλλο Εργασίας

1. Αφού παρατηρήσετε στον Χάρτη Α τις ζώνες επιρροής στις οποίες χωρίστηκε η Γερμανία και τη θέση του Βερολίνου, πρώτον, να σημειώσετε στον Χάρτη Β τις ζώνες στις οποίες χωρίστηκε το Βερολίνο και, δεύτερον, να προσπαθήσετε να σκεφτείτε γιατί χώρισαν το Βερολίνο, παρόλο που βρισκόταν στην περιοχή ελέγχου μιας συγκεκριμένης δύναμης.
2. Παρατηρήστε στον Χάρτη Γ πώς γινόταν η επικοινωνία του Δυτικού Βερολίνου με την υπόλοιπη Δυτική Γερμανία. Σχολιάστε!

Σημείωση: Οι χάρτες μπορούν να αντληθούν από το διαδίκτυο.

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 4: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 1

Γιατί άλλαξε μεταπολεμικά το ποιόν της σχέσης που είχαν κατά τη διάρκεια του πολέμου οι ΗΠΑ με τη Σοβιετική Ένωση σύμφωνα με την Πηγή 1;

Πηγή 1:

Παρόλο που η Αγγλία και, σε μικρότερο βαθμό, η Γαλλία θεωρούνταν ακόμη Μεγάλες Δυνάμεις, ήταν φανερό πως μια νέα πραγματικότητα διαμορφώθηκε από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Δύο δυνάμεις ήταν ουσιαστικά ικανές να επιβάλουν τη θέλησή τους στον κόσμο: οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) και η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ). Αυτές [...] ανέλαβαν τον ρόλο να διαμορφώσουν την παγκόσμια τάξη. Ωστόσο, είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για

τον μεταπολεμικό κόσμο και διαφορετικούς σκοπούς. Απ' τη στιγμή που ηττήθηκαν η Γερμανία και η Ιαπωνία, η σχέση συνεργασίας ανάμεσα στις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταβλήθηκε, εξαιτίας των αντιτιθέμενων συμφερόντων τους, και έγινε ανταγωνιστική. Τούτο έγινε αντιληπτό στην περίπτωση της Γερμανίας, συνέβη όμως και αλλού.

Martin Cannon κ.ά., *20th Century World History Course Companion: International Baccalaureate Diploma Programme*, μτφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής (Oxford : Oxford University Press, Oxford, 2009), 458.

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 4: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 2

Διαβάστε την Πηγή 2 και σημειώστε τους λόγους που οδήγησαν στη διαίρεση της Γερμανίας μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Πηγή 2:

Το κύριο πρόβλημα μετά την επιτυχή ολοκλήρωση του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου αφορούσε το μέλλον της ηττημένης ισχυρής δύναμης, της Γερμανίας. [...] Οι μεν Σοβιετικοί θεώρησαν ότι η χώρα τους δεν θα ήταν ασφαλής, εάν επανεμφανιζόταν μία ισχυρή Γερμανία στο πλευρό της Δύσης, οι δε Δυτικοί ότι οι χώρες τους δεν ήταν ασφαλείς, εάν δεν ανέκαμπτε η ισχυρή γερμανική οικονομία. Οι οικονομικές δυνατότητες της Γερμανίας ήταν τόσο σημαντικές, ώστε αν η χώρα αυτή εντασσόταν σε έναν από τους δύο συνασπισμούς θα τον ισχυροποιούσε αφάνταστα, και κανείς από τους δύο δεν επιθυμούσε να ελεγχθεί από τον άλλον η κρίσιμη αυτή περιοχή. Αυτή η λογική θα οδηγήσει τελικά, το 1948-1949, στη διαίρεση της Γερμανίας σε Δυτική και Ανατολική.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου* (7η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, 2005), 86.

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 4: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 3

Διαβάστε την Πηγή 3 και σημειώστε τις ενέργειες των Δυτικών και των Σοβιετικών το 1948, οι οποίες έδειχναν ότι η ένωση της Γερμανίας ήταν σχεδόν αδύνατον να επιτευχθεί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Πηγή 3:

[Στα μέσα του 1948] οι Δυτικοί αποφασίζουν να επιστεύσουν στα εδάφη των ζωνών κατοχής τους την ανασύσταση ενός γερμανικού κράτους οικονομικά και πολιτικά ισχυρού, και επομένως ικανού να αποτελέσει φράγμα κατά του κομμουνισμού. Οι Αγγλοαμερικανοί προκειμένου να επιτύχουν αυτό τον στόχο τους επιχειρούν νομισματική ενοποίηση στους ενοποιημένους τομείς τους (το λεγόμενο «δίζωνο»). Οι Σοβιετικοί αντιδρούν αποσύροντας τον εκπρόσωπό τους από το τετραμερές συμβούλιο, που μετά τη λήξη του πολέμου συνιστούσε την υπέρτατη εξουσία στο σύνολο της γερμανικής επικράτειας. [...] Τον Ιούνιο του 1948 ο Στάλιν, για να διώξει τους συμμάχους ή απλώς για να δοκιμάσει την αποφασιστικότητα των Αμερικανών, προχώρησε στον αποκλεισμό όλων των οδικών και σιδηροδρομικών προσβάσεων στο δυτικό Βερολίνο, διακόπτοντας την ηλεκτροδότηση και απειλώντας με ασφυξία την πόλη. Οι Αμερικανοί αντιδρούν εγκαθιστώντας μια γιγάντια «αερογέφυρα» απ' όπου μεταφέρουν σ' ένα χρόνο, μέσω των τριών αεροδιαδρόμων που τους είχαν παραχωρηθεί 2,5 εκατομμύρια τόνους κάθε είδους εφοδίων. Συγχρόνως πληροφορούν τους Σοβιετικούς ότι δεν θα διστάσουν να χρησιμοποιήσουν βία προκειμένου να επιβάλουν τον σεβασμό της ελεύθερης εναέριας κυκλοφορίας στους αεροδιαδρόμους που οδηγούν στο Βερολίνο. Μετά από ενδεκάμηνο αποκλεισμό ο Στάλιν υποχωρεί.

Serge Berstein και Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, *Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, μτφρ. Αναστάσιος Κ. Δημητρακόπουλος (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997), 183-184.
Το παράθεμα διασκευάστηκε ελαφρώς για τις ανάγκες της διδασκαλίας.

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ**Δραστηριότητα 4: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 4**

Ποιες ενέργειες των δυτικών Συμμάχων από τη μια και ποιες των Σοβιετικών από την άλλη δείχνουν πως η ένωση της Γερμανίας ήταν σχεδόν αδύνατον να επιτευχθεί μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου σύμφωνα με την Πηγή 4;

Πηγή 4:

Τον Αύγουστο του 1949, στις τρεις δυτικές ζώνες κατοχής διενεργήθηκαν εκλογές [...]. Τον επόμενο μήνα, Σεπτέμβριο, οι δυτικές δυνάμεις δέχτηκαν τη δημιουργία δυτικο-γερμανικού κράτους (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), με τη συνένωση των τριών ζωνών κατοχής, αγγλικής, αμερικανικής και γαλλικής, και με πρωτεύουσα τη Βόννη. Από την πλευρά τους, τον Οκτώβριο οι Σοβιετικοί δημιούργησαν το ανατολικογερμανικό κράτος (Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας), από τη δική τους ζώνη κατοχής, με πρωτεύουσα το Ανατολικό Βερολίνο. Μέσα στην Ανατολική Γερ-

μανία, βρισκόταν το Βερολίνο, και αυτό χωρισμένο σε ανατολικό και δυτικό. Επίσης, στην Ανατολική Γερμανία παρέμεναν σοβιετικά στρατεύματα, ενώ στη Δυτική αμερικανικές, βρετανικές και γαλλικές δυνάμεις. Στη φάση αυτή, τα δύο κράτη δεν αναγνωρίζονταν ως πλήρως κυρίαρχα. [...] Η δημιουργία των δύο γερμανικών κρατών δεν έλυσε το γερμανικό ζήτημα. Η Δυτική Γερμανία διακήρυξε ότι [...] την οριστική της μορφή θα [την] έπαιρνε μετά την επανένωση με το ανατολικό τμήμα. Ενδεικτικό ήταν ότι δεν αναγνώριζε τη Λαοκρατική Δημοκρατία (κατά τους Δυτικογερμανούς, η Ανατολική Γερμανία δεν ήταν κράτος, αλλά ζώνη κατοχής, και έτσι ακριβώς την αποκαλούσαν: «η Ζώνη»). Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία, επίσης, [δήλωνε] ότι πραγματικό Σύνταγμα θα αποκτούσε η χώρα μόνο μετά την επανένωσή της.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου* (7η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, Αθήνα, 2005), 112-113.

ΠΡΩΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 4: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 5

Για ποιον λόγο οι Σοβιετικοί προχώρησαν το 1961 στην «ανέγερση ενός φυσικού φράγματος» στο Βερολίνο σύμφωνα με την Πηγή 5;

Πηγή 5:

Η οικονομία της [Ανατολικής Γερμανίας] δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί τη δυτικογερμανική, το δυτικογερμανικό μάρκο απειλούσε να διεισδύσει στην Ανατολική Γερμανία, ενώ η (σχετικά) ελεύθερη εκατέρωθεν πρόσβαση στους δύο τομείς του Βερολίνου επέτρεπε τη διαφυγή πολλών νέων Ανατολικογερμανών στον δυτικό τομέα. [...] Η σταδιακή αυτή αποψίλωση του ανατολικογερμανικού καθεστώτος από το δυναμικό του, μείωνε τις δυνατότητες της ανατολικογερμανικής οικονομίας, λειτουργούσε εξαιρετικά αρνητικά από ψυχολογικής άποψης και έτσι τροφοδοτούσε το κύμα φυγής ακόμη περισσότερο. [...] Προσπαθώντας να προστατεύσουν την Ανατολική Γερμανία από τη φθοροποιό διαδικασία της διαφυγής των νέων της στη Δύση, οι Σοβιετικοί έδωσαν [το 1961] το πράσινο φως για την ανέγερση ενός φυσικού φράγματος, που θα εμπόδιζε την επικοινωνία και θα απέτρεπε τη φυγή.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου* (7η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, Αθήνα, 2005), 205-206.

Σημείωση: Στα Κείμενα Προσανατολισμού υπήρχαν και άλλες ερμηνείες για την κατασκευή του Τείχους του Βερολίνου. Επαφίετο στην κρίση του διδάσκοντος ή της διδάσκουσας το αν και σε ποια χρονική στιγμή θα τις χρησιμοποιούσε.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ**Δραστηριότητα 6: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 1****Πηγή 1:**

Ο άνδρας που βλέπετε στις φωτογραφίες⁷ βρισκόταν στο Δυτικό Βερολίνο, ενώ η σύζυγός του στο Ανατολικό, και επρόκειτο να τον συναντήσει μόλις ο μικρός τους γιος τελείωνε τις διακοπές του σε κατασκήνωση. Στις 12 Αυγούστου του 1961, η ξαφνική τοποθέτηση του φράχτη που χώρισε το Βερολίνο σε Ανατολικό και Δυτικό ανάγκασε το ζευγάρι να συναντηθεί σε κάποιο σημείο του. Όταν γύρισε από την άλλη πλευρά ο φρουρός που βρισκόταν κοντά τους, η μητέρα έδωσε γρήγορα τον γιο της στα χέρια του πατέρα του. Είχε πάρει την απόφασή της, σκούπισε τα δάκρυά της και ήξερε ότι ίσως δεν θα έβλεπε ποτέ ξανά τον γιο της.

Πηγή 2:

Ένας δημοσιογράφος συναντά έναν νεαρό άνδρα που στεκόταν κοντά στα σύνορα και κοιτούσε προσηλωμένος με τα κιάλια του προς το Ανατολικό Βερολίνο. «Βλέπεις κάποιον γνωστό σου;» τον ρωτά εύθυμα ο ρεπόρτερ. «Τη γυναίκα μου», του απαντά ο άνδρας γυρίζοντας προς την άλλη μεριά το πρόσωπό του για να κρύψει τα δάκρυά του.

«Berliners Gather at Barricades Dividing Families and Friends», *The New York Times*, 25 Αυγούστου 1961, μτφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής, επίσκεψη 26 Φεβρουαρίου 2018, <https://www.nytimes.com/1961/08/25/archives/berliners-gather-at-barricades-dividing-families-and-friends-mother.html>.

7. Εικόνα 1: Wikimedia Commons, «An East German Mother», επίσκεψη 26 Μαΐου 2022, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:An_East_German_Mother_-_Flickr_-_The_Central_Intelligence_Agency.jpg και εικόνα 2, επίσκεψη 26 Μαΐου 2022, <https://compote.slate.com/images/8509bd00-4639-4a4e-9e77-c59cba74740a.jpg?width=960>.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ**Δραστηριότητα 6: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 2****Πηγή 3:**

Η Άννα Καμίνσκου είναι παιδί του Τείχους του Βερολίνου. Γεννήθηκε στην ανατολική του πλευρά· εκεί μεγάλωσε και εκεί παντρεύτηκε.

«Η οικογένειά μου», λέει η Άννα, «είναι μια «διαιρεμένη οικογένεια. Ο πατέρας μου ήταν Σουηδός και η μητέρα μου καταγόταν από την Ανατολική Γερμανία. Ωστόσο, οι ζωές των γονιών μου χώρισαν μόνον όταν υψώθηκε το Τείχος».

Οι ανατολικογερμανικές αρχές της δεκαετίας του 1950 και του 1960 δεν ενέκριναν τη σχέση της μητέρας της Άννας με τον σουηδό σύντροφό της. Έτσι, όταν η μητέρα της έμεινε έγκυος στο πρώτο τους παιδί (τον μεγαλύτερο αδελφό της Άννας), η αίτηση που υπέβαλε το ζευγάρι για να πάρει άδεια τέλεσης γάμου απορρίφθηκε.

Μετά τη γέννηση του αδελφού της Άννας, η μητέρα της κατάφερε να εξασφαλίσει άδεια για να ταξιδέψει στη Σουηδία. Ήταν 12 Αυγούστου του 1961. «Κανονικά η εξέλιξη αυτή θα σηματοδοτούσε για τη μητέρα μου την αρχή μιας νέας, ανέμελης ζωής», λέει η Άννα.

Πριν φύγει, όμως, η μητέρα της αποφάσισε –ύστερα από παραίνεση των δικών της– να αφήσει το μωρό σε αυτούς. Θα γύριζε να το πάρει, μόλις το ζευγάρι τακτοποιούσε κάπως τη ζωή του στη Σουηδία.

Αλλά στις 13 Αυγούστου, μόλις μία μέρα μετά την αναχώρηση της μητέρας της Άννας για τη νέα της πατρίδα, το Βερολίνο χωρίστηκε στα δύο. Έκτοτε οι αρχές δεν επέτρεπαν ούτε στο μωρό να ταξιδέψει προς τη Σουηδία, αλλά ούτε και στη μητέρα της Άννας να επιστρέψει για να το πάρει. Αν επέστρεφε, θα ήταν υποχρεωμένη να παραμείνει στην Ανατολική Γερμανία. Ταυτόχρονα, δεν επιτράπη ούτε η παραμονή στη χώρα του σουηδού συζύγου της, διότι ήταν συγγραφέας με πολιτικές αντιλήψεις αντίθετες από αυτές της Ανατολικής Γερμανίας.

Η μητέρα της Άννας, λοιπόν, βρέθηκε μπροστά σε ένα σκληρό δίλημμα: ή θα έπρεπε να ζήσει στη Σουηδία χωρίς το παιδί της ή ήταν υποχρεωμένη να εγκαταλείψει τον σύζυγό της και να γυρίσει για να αναθρέψει το παιδί της.

Τελικά, ύστερα από αρκετούς μήνες πήρε την απόφαση να γυρίσει στην πατρίδα της. Και στον γιο της. Ήταν όμως ήδη έγκυος στο δεύτερο παιδί της, την Άννα.

Παρόλο που η Άννα αλληλογραφούσε με τον πατέρα της, δεν τον είδε ποτέ από κοντά. Τούτο γιατί ο μπαμπάς της πέθανε στις αρχές του 1980, όταν η Άννα ήταν μόλις 16 ετών.

«Divided by the Wall: A Family's Tale», ABCNews, 9 Νοεμβρίου 2009,
μτφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής, επίσκεψη 25 Μαΐου 2022,

<http://abcnews.go.com/WN/anna-kaminsky-remembers-life-berlin-wall/story?id=9032219>.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ**Δραστηριότητα 6: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 3****Πηγή 4:**

Στις αρχές του Ιανουαρίου του 1961, η Σίγκριτ Πάουλ γέννησε το αγοράκι της σε ένα μαιευτήριο στο ανατολικό Βερολίνο. Ως τότε η επικοινωνία με τον δυτικό τομέα της πόλης γινόταν απρόσκοπτα. Έτσι, όταν το νεογέννητο μωρό της χρειάστηκε να υποβληθεί σε σοβαρή χειρουργική επέμβαση, μεταφέρθηκε –ύστερα από απόφαση των γιατρών του νοσοκομείου στο οποίο το πήγε– σε μια κλινική νεογνών στον δυτικό τομέα της πόλης, που ήταν καλύτερα εξοπλισμένη. Για όσο διάστημα το μωρό παρέμεινε στην κλινική, η Σίγκριτ το επισκεπτόταν καθημερινά διασχίζοντας την πόλη. Το ίδιο έκανε και κάθε φορά που το μωρό της χρειαζόταν να υποβληθεί σε ιατρικό έλεγχο.

Όμως, τον Αύγουστο του 1961, όταν ο μικρός της ήταν μόλις επτά μηνών, όλα άλλαξαν. Τη νύχτα της 12ης Αυγούστου η αστυνομία και ο στρατός της Ανατολικής Γερμανίας έκλεισαν τα σύνορα με αγκαθωτά ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα. Η διαταγή για τη διαίρεση της πόλης είχε δοθεί.

Η ανέγερση του τείχους έκανε αδύνατη την παρακολούθηση της υγείας του γιου της Σίγκριτ από τους γιατρούς που τον είχαν αναλάβει. Μοιραία, λοιπόν, η Σίγκριτ και ο άνδρας της απευθύνθηκαν στα νοσοκομεία του τομέα στον οποίο κατοικούσαν. Ωστόσο, οι γιατροί εκεί δεν είχαν τα μέσα για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα σοβαρά προβλήματα του μωρού και η υγεία του επιδειωνόταν.

Οι μόνοι γιατροί που μπορούσαν να σώσουν τον μικρούλη βρισκόνταν στην άλλη πλευρά του τείχους. Η μεταφορά ασθενών από το Ανατολικό στο Δυτικό Βερολίνο επιτρεπόταν μόνον αν είχαν κάποιο καρδιακό νόσημα. Η Σίγκριτ συνεννοήθηκε με τους γιατρούς του νοσοκομείου να της παράσχουν πλαστή γνωμάτευση και κατάφερε να πάρει άδεια μεταφοράς του παιδιού της στο Δυτικό Βερολίνο. Όμως, δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει τη δική της άδεια μακροχρόνιας παραμονής εκεί. Αναγκαστικά, λοιπόν, το μωρό έμεινε μόνο του στο νοσοκομείο.

Οι εργασιακές της υποχρεώσεις και τα γραφειοκρατικού τύπου κωλύματα που αντιμετώπιζε έκαναν σχεδόν αδύνατη τη μετάβαση της Σίγκριτ στο νοσοκομείο του Δυτικού Βερολίνου, όπου βρισκόταν το παιδί της. Για πολύ καιρό τα μόνα νέα που λάμβανε η Σίγκριτ για τον γιο της προέρχονταν από επιστολές που της έστελνε μια από τις νοσοκόμες, η οποία φρόντιζε το μωράκι με ιδιαίτερη αγάπη.

Ο χρόνος περνούσε χωρίς η Σίγκριτ και ο σύζυγός της να μπορούν να ξαναμίξουν με το αγοράκι τους. Αποφάσισαν τότε να μεταβούν παράνομα στο Δυτικό Βερολίνο. Ωστόσο, η απόπειρά τους απέτυχε.

Το ζευγάρι δεν πήρε το μωρό του στο σπίτι παρά ενάμιση χρόνο από την ημέρα που το είχε μεταφέρει η Σίγκριτ στο νοσοκομείο του Δυτικού Βερολίνου.

«Παρ' όλη τη χαρά που νιώθαμε ο σύζυγός μου και εγώ», θυμάται η Σίγκριτ, «η περίοδος ήταν πολύ δύσκολη για όλους. Για τον γιο μας, ο αποχωρισμός του από τη νοσοκόμα που τον φρόντιζε ήταν μια επώδυνη εμπειρία. Έπειτα, εμείς του ήμασταν δυο ξένοι. Η μελαγχολία άρχισε να φεύγει σιγά σιγά από τα μάτια του μικρού μας μόνο μετά τη γέννηση της κόρης μας το 1966, κι όταν ο μικρός ήταν πια σε θέση να αλληλογραφεί με τη νοσοκόμα που τον φρόντιζε στο νοσοκομείο του Δυτικού Βερολίνου».

Lena Korner, «The Berlin Wall Kept me Apart from My Baby Son», *The Guardian*, 7 Νοεμβρίου 2009, μτφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής, επίσκεψη 25 Μαΐου 2022, <http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2009/nov/07/berlin-wall-sigrid-paul>. Το άρθρο διασκευάστηκε ελαφρώς για τις ανάγκες της διδασκαλίας.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 6: Φύλλο Εργασίας για την Ομάδα 4

Πηγή 5:

Όταν οι στρατιώτες άρχισαν να ξετυλίγουν το αγκαθωτό σύρμα που χώρισε το Βερολίνο, τον Αύγουστο του 1961, ο Γιαν-Αρτ ντε Ρόιν ήταν δεκατεσσάρων χρονών και βρισκόταν μακριά από το σπίτι του, σε μια κατασκήνωση στο δυτικό τμήμα της πόλης.

Δύο εβδομάδες αργότερα, η προγραμματισμένη περίοδος της παραμονής του στην κατασκήνωση τελείωσε, αλλά οι γονείς του δεν μπορούσαν να πάνε να τον πάρουν, καθώς ήταν πια αποκλεισμένοι στο Ανατολικό Βερολίνο, όπου βρισκόταν το σπίτι της οικογένειας.

«Θυμάμαι ότι σκεφτόμουν τι μπορούσα να κάνω», λέει ο Γιαν. «Στο σπίτι μου περνούσα καλά. Ήμουν στους προσκόπους, είχα πολλούς φίλους και συγγενείς που αγαπούσα. Με τους γονείς μου πηγαίναμε τακτικά στον δυτικό τομέα της πόλης και πάντα απολάμβανα αυτές τις βόλτες, κυρίως επειδή μου αγόραζαν πράγματα που δεν υπήρχαν σε μας, κυρίως Μίκυ Μάους και εικονογραφημένες ιστορίες με καουμπόηδες. Πριν από την ανέγερση του τείχους κάναμε συχνά με τη μητέρα μου, που εμπορευόταν δερμάτινα είδη, ταξίδια στη Δυτική Γερμανία, και είχαμε φιλικές σχέσεις με ανθρώπους που κατοικούσαν στο δυτικό Βερολίνο. Όμως, δεν αισθανόμουν άνετα να αποταθώ σε αυτούς».

Επί τρεις εβδομάδες ο Γιαν κοιμόταν άσχημα και περνούσε το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας ζητιανεύοντας και παρακολουθώντας την ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου.

«Υπήρχε ένας δρόμος που τον περπατούσαμε τακτικά με τους γονείς μου και τον είδα να χωρίζεται στη μέση από το τείχος. Τα σπίτια βρίσκονταν στα ανατολικά

του τείχους. Οι στρατιώτες έκλειναν τις πόρτες με τούβλα, ενώ την ίδια στιγμή κόσμος έπεφτε από τα παράθυρα για να μην εγκλωβιστεί στην ανατολική πλευρά».

Μετά από κάποιες μέρες η αστυνομία, ειδοποιημένη από τους γονείς του, άρχισε να τον αναζητά. Ο Γιαν όμως απέφυγε τους αστυνομικούς που τον πλησίαζαν. Εκτιμά πως η εμπειρία του κτισίματος των πορτών και των παραθύρων ήταν μάλλον αυτή που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην απόφασή του να μη γυρίσει, παρά τη νοσταλγία που ένιωθε.

Λίγο αργότερα ο Γιαν αποτάθηκε σε έναν αμερικανό αξιωματικό και του ζήτησε να τον βοηθήσει. Αυτός του έδωσε ταυτότητα δυτικογερμανού πολίτη και τον εφοδίασε με αεροπορικό εισιτήριο ώστε να αναζητήσει την τύχη του σε οποιαδήποτε πόλη της Δυτικής Γερμανίας επιθυμούσε. Τελικά, ο Γιαν επέλεξε να μείνει στην οικογένεια που είχε την κατασκήνωση. Χρειάστηκε να φτάσει το 1970 για να δει τους γονείς του, όταν η μητέρα του, συνταξιούχος πια, κατάφερε να τον επισκεφθεί.

Helen Pidd, «Berlin Wall 50 Years On: Families Divided, Loved Ones Lost», *The Guardian*, 12 Αυγούστου 2022, μπφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής, επίσκεψη 25 Μαΐου 2022, <http://www.theguardian.com/world/2011/aug/12/berlin-wall-50-years-families-divided>. Το άρθρο διασκευάστηκε ελαφρώς για τις ανάγκες της διδασκαλίας.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΩΡΑ

Δραστηριότητα 6: Φύλλο εργασίας για την Ομάδα 5

Πηγή 6:

Όταν άκουσε την είδηση που θα μπορούσε να την οδηγήσει σε χωρισμό από τον πατέρα του παιδιού της, η Ούρσουλα Μπαχ ήταν σχεδόν είκοσι χρονών και έγκυος έξι μηνών στο πρώτο της παιδί. Το βρέφος τραβούσε όλη της την ενέργεια και η Ούρσουλα ξαπλωμένη σε ένα κρεβάτι αναρρωτηρίου στη Δυτική Γερμανία, όπου είχε πάει με τη μητέρα της, δεν έβλεπε την ώρα να ανακτήσει τις δυνάμεις της και να γυρίσει, παρά τις αντιρρήσεις της μητέρας της, στον αγαπημένο της Φράιντ, που έμενε στην ανατολική πλευρά της Γερμανίας.

Θυμάται ακόμη με ακρίβεια τη ραδιοφωνική αναμετάδοση: «Είναι Κυριακή 13 Αυγούστου του 1961. Ακούτε τις ειδήσεις του Ραδιοφώνου της Βαυαρίας. Νωρίς σήμερα το πρωί στο Βερολίνο η συνοριακή αστυνομία και μέρος του στρατού άρχισαν να απλώνουν αγκαθωτό σύρμα ανάμεσα στον ανατολικό και τον δυτικό τομέα της πόλης. Εξήντα εννέα από τις ογδόντα μία συνοριακές εισόδους έχουν ήδη κλείσει...»

Η μητέρα της εικοσάχρονης νέας είχε αποφασίσει να μην ξαναγυρίσει στην Ανατολική Γερμανία, αλλά η Ούρσουλα ήταν ερωτευμένη με τον Φράιντ, τον πατέρα του παιδιού της. Έτσι, αποφάσισε να γυρίσει. Όμως, ένα χάσμα είχε δημιουργηθεί ανάμεσά τους. «Μας ζητήθηκε να κατασκοπεύουμε ο ένας τον άλλον και να μη βαφτίσουμε το μωρό». Ο Φράιντ ήταν κομμουνιστής, η Ούρσουλα όχι. Ήθελε

επίσης να βαφτίσει το παιδί της. Έτσι, αποφάσισε να εγκαταλείψει την Ανατολική Γερμανία, ελπίζοντας ότι ο Φράιντ θα την ακολουθούσε ή ότι κάποτε θα την αναζητούσε. Η τελευταία εικόνα της από τον Φράιντ είναι από τον σταθμό του τρένου: «Μου έκανε νόημα να ανοίξω το παράθυρο, μα το παράθυρο δεν άνοιξε. Δεν τον ξαναείδα από τότε».

Το ζευγάρι ξανασυναντήθηκε το 1989. Ο γιος τους ήταν 27 χρονών όταν γνώρισε τον πατέρα του.

Helen Pidd, «Berlin Wall 50 Years On: Families Divided, Loved Ones Lost», *The Guardian*, 12 Αυγούστου 2022, μτφρ. Παναγιώτης Πυρπυρής, επίσκεψη 25 Μαΐου 2022, <http://www.theguardian.com/world/2011/aug/12/berlin-wall-50-years-families-divided>.
Το άρθρο διασκευάστηκε ελαφρώς για τις ανάγκες της διδασκαλίας.

Βιβλιογραφία

- Αρβελέρ, Ελένη, και Maurice Aymard, επιμ. *Οι Ευρωπαίοι*. Μετάφραση Πάρις Μπουρλάκης. Αθήνα: Σαββάλας, 2000.
- Barton, Keith, και Levstik Linda. *Διδάσκοντας Ιστορία για το συλλογικό αγαθό*. Μετάφραση Αφροδίτη Θεοδωρακάτου. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2008.
- Berstein, Serge, και Pierre Milza. *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, *Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης: 1919 έως σήμερα*. Μετάφραση Αναστάσιος Κ. Δημητρακόπουλος. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1997.
- Blow, Frances. «“Everything Flows and Nothing Stays”: How Students Make Sense of the Historical Concepts of Change, Continuity and Development». *Teaching History*, τχ. 145 (2011): 47-55.
- Βόγλης, Πολυμέρης, Κωνσταντίνα Ανδριανοπούλου, Κώστας Κασβίκης, Γιώργος Κόκκινος, Χριστίνα Κουλουρή, Άγγελος Παληκίδης, Ζέτα Παπανδρέου, Τριαντάφυλλος Πετρίδης, Παναγιώτης Πυρπυρής και Βασιλική Σακκά. *Σχέδιο Προγραμμάτων Σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας στην υποχρεωτική εκπαίδευση*. Επίσκεψη 27 Μαΐου 2022. https://www.iep.edu.gr/images/IEP/GENERAL/Deltia_Typou/2017-04-04_ps_istorias.pdf.
- Cannon, Martin κ.ά. *20th Century World History Course Companion: International Baccalaureate Diploma Programme*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2009.
- Chapman, Arthur. *Using New Technologies to Enhance Teaching and Learning History*. Λονδίνο: Routledge, 2012.
- Γιαννουλόπουλος, Γιάννης. *Ο μεταπολεμικός κόσμος: Ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963)*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1992.
- Ercikan, Kadriye, και Peter Seixas, επιμ. *New Directions in Assessing Historical Thinking*. Νέα Υόρκη και Λονδίνο: Routledge, Taylor and Francis, 2015.
- Funder, Anna. *Stasiland: Stories from behind the Wall*. Λονδίνο: Harper Perennial, 2011.
- Judt, Tony. *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο*. Μετάφραση Νικηφόρος Σταματάκης και Ελένη Αστερίου. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2005.
- Hobsbawm, Eric. *Η Εποχή των Άκρων: Ο σύντομος εικοστός αιώνας, 1914-1991*. Μετάφραση Βασίλης Καπετανγιάννης. 2η έκδ. Αθήνα: Θεμέλιο, 2004.
- Καβάφης, Κωνσταντίνος Π. *Ποιήματα 1897-1933*. Επιμέλεια Γιώργος Π. Σαββίδης. Αθήνα: Ίκαρος, 1984.
- Καρβουναράκης, Θεοδόσης, επιμ. *Ο Ψυχρός Πόλεμος: Μια διεπιστημονική προσέγγιση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2012.
- Καρβουναράκης, Θεοδόσης. «Η εξωτερική πολιτική του προέδρου Bush (πατρός) και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών* 16, τχ. 63 (2014): 138-165.
- Κόκκινος, Γιώργος, και Νάκου Ειρήνη, επιμ. *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006.
- Lee, Peter, και Denis Shemilt. «A Scaffold not a Cage: Progression and Progression Models in History». *Teaching History*, τχ. 113 (2003): 13-23.
- Lee, Peter, και Denis Shemilt. «“I Just Wish We Could Go Back into the Past and Find Out What Really Happened”: Progression in Understanding about Historical Accounts». *Teaching History*, τχ. 117 (2004): 25-31.
- Lee, Peter, και Denis Shemilt. «Is Any Explanation Better than None? Over-determined Narra-

- tives, Senseless Agencies and One-Way-Streets in Students' Learning about Causes and Consequence in History». *Teaching History*, τχ. 137 (2009): 42-49.
- Lee, Peter, και Denis Shemilt. «The Concept that Dares Not Speak Its Name: Should Empathy Come Out of the Closet?». *Teaching History*, τχ. 143 (2011): 39-49.
- Λιάκος, Αντώνης. *Η δημοκρατία και η ιστορία*. Αθήνα: Πόλις, 2018.
- Major, Patrick. *Behind the Berlin Wall: East Germany and the Frontiers of Power*. Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 2010.
- Perikleous, Lukas, και Denis Shemilt, επιμ. *The Future of the Past: Why History Education Matters*. Λευκωσία: Association for Historical Dialogue and Research, 2011.
- «Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Ιστορίας Α' και Β' τάξης Γενικού Λυκείου», Υπουργική Απόφαση αριθμ. 80347/Δ2/2019, ΦΕΚ 2020/Β/3-6-2019.
- Sarotte, Mary Elise. *The Collapse: The Accidental Opening of the Berlin Wall*. Νέα Υόρκη: Basic Books, 2015.
- Seixas, Peter, και Tom Morton. *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Τορόντο: Nelson Canada, 2012.
- Stearns, Peter N., Peter Seixas και Sam Wineburg, επιμ. *Knowing, Teaching and Learning History: National and International Perspectives*. Νέα Υόρκη: New York University Press, 2000.
- Stradling, Robert. *Multiperspectivity in History Teaching: A Guide for Teachers*. Γερμανία: Council of Europe, 2003. Επίσκεψη 24 Απριλίου 2024. <https://rm.coe.int/0900001680493c9e.pdf>.
- Taylor, Frederick. *The Berlin Wall: A World Divided, 1961-1989*. Νέα Υόρκη: Harper Collins, 2007.
- Τσακαλογιάννης, Πάνος. *Σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία: Από τη Βασίλη στο Τείχος του Βερολίνου (1789-1989)*, τ. 2, 1890-1989. Αθήνα: Εστία, 2000.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης. *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*. 7η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, 2005.
- Young, John. *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991*. Μετάφραση Γιώργος Δεμερτζίδης. 5η έκδ. Αθήνα: Πατάκης, 2004.